

Αρχαία Ελληνικά Προσανατολισμού • Κύκλος μαθημάτων Β' Λυκείου
Κλειδα για το Διαγώνισμα της 7ης Απριλίου 2024

Διδαγμένο Κείμενο

A1. Λ Λ Σ Λ

A2. (πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῶων μόνον θεοὺς ἐνόμισεν, καὶ ἐπεχείρει)

- **θρησκεία** και θρησκευτικό αίσθημα (βωμούς τε ιδρύεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν)·
- **γλώσσα** (ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ),
- **κατοικία** (καὶ οἰκῆσεις)
- **ένδυση** (καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνάς)
- **τροφή** (καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἤϋρετο).

A3. η αντωνυμία **τω** αναφέρεται στον **άνθρωπο** (τῷ ἀνθρώπῳ), / στον καθένα που θα ήθελε να χρησιμοποιήσει το δῶρο του Προμηθέα.

B1. κατά την προτεινόμενη μοριοδότηση, **10 μονάδες**

- **«έντεχνος σοφία»:** το επίθετο «έντεχνος» υποδηλώνει αυτόν που είναι μέσα στα όρια της τέχνης, τον έμπειρο, τον επιδέξιο. Στη φράση «έντεχνος σοφία», η λέξη «σοφία» υποδηλώνει τη σοφία που εμπεριέχει την τέχνη, τη σοφία που συμπορεύεται με την τέχνη, τις τεχνικές γνώσεις. Αρχικά η έννοια της σοφίας έχει κυρίως να κάνει με τη δεξιότητα και την εμπειρία σε κάποια τέχνη, την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική, τη μεταλλουργία, την ιατρική, κ.τ.λ. Ο προσδιορισμός «έντεχνος» επιτρέπει εδώ στον Πρωταγόρα να διευκρινίσει, επομένως, πως αυτού του είδους τη σοφία εννοεί και όχι αυτή που συνδέουμε με τη γνώση των επιστημών και τη φιλοσοφία, δηλαδή τις θεωρητικές γνώσεις. Κατανοούμε, λοιπόν, τον όρο ως τεχνογνωσία. Ειδικότερα, η **τεχνογνωσία** συνδέεται με τις τεχνικές δεξιότητες και την κατασκευαστική ικανότητα του ανθρώπου. Η διαδικασία αυτή γίνεται συγχρόνως και τρόπος μεταβολής της φύσης του, μέσο εξέλιξης και διαμόρφωσής του. [3 μονάδες]
- **σὺν πυρί - ἔμπυρος τέχνη:** Η φωτιά, η πρώτη μεγάλη πηγή ενέργειας που έμαθε να μεταχειρίζεται ο άνθρωπος, εύλογα τοποθετείται στη βάση όλων των έως τότε τεχνολογικών κατακτήσεων. Ως πηγή ενέργειας υπήρξε αναγκαία συνθήκη για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στα υψηλά τεχνικά επιτεύγματα και να αντισταθμίσει με αυτά τη φυσική αδυναμία του. Η «έμπυρος τέχνη» εκφράζει την εφαρμοσμένη, την κατασκευαστική εκδήλωση της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η «έμπυρος τέχνη» είναι η πρακτική εφαρμογή των τεχνικών γνώσεων κυρίως με τη χρήση της φωτιάς, καθώς είναι γνωστό ότι πολλά υλικά, όπως τα μέταλλα, μπορούν να γίνουν αντικείμενο κατεργασίας με τη χρήση της φωτιάς. [3 μονάδες]
- Με τις δύο παραπάνω, νοηματικά ισοδύναμες εκφράσεις ο Πρωταγόρας αποτυπώνει κάτι άμεσα ρεαλιστικό: οι πρωταρχικές γνώσεις του ανθρώπινου είδους, η σοφία και η τέχνη με την οποία εξασφαλίζεται η επιβίωσή του, προϋποθέτουν τη χρήση της φωτιάς. Γι' αυτό και ο σοφιστής αναφέρεται στη θεά της σοφίας Αθηνά και τον θεό της φωτιάς Ήφαιστο, παρουσιάζοντάς τους μάλιστα να εργάζονται σε οίκημα κοινό. Με την έντεχνον σοφίαν και την έμπυρον τέχνην ο άνθρωπος έγινε κατασκευαστής, δημιουργός (homo faber). [4 μονάδες]

B2. Κατά την προτεινόμενη μοριοδότηση, **μονάδες 10**

- **Και στα δύο αποσπάσματα** ο Προμηθέας παρουσιάζεται ως ο **φιλόανθρωπος ευεργέτης** και αλτρουιστής **σωτήρας** ενός ολόκληρου είδους. [1 μονάδα]
- Στον Προμηθέα του Αισχύλου οι άνθρωποι δεν διέθεταν, πριν από την παρέμβαση του Προμηθέα, **πρακτική νοημοσύνη** («τους έκανα πλάσματα με μυαλό και πώς τους έδωσα τη σκέψη»), για να μπορούν να κατανοήσουν τον κόσμο και να επινοήσουν τρόπους βελτίωσης της ζωής τους. Ο Προμηθέας, λοιπόν, τους διδάσκει όλες τις τέχνες. Ενδεικτικά αναφέρονται στο κείμενο τα **μαθηματικά** και τη **γραφη** /**γλώσσα** («τον αριθμό τους - τη γνώση των γραμμάτων»), την **τέχνη**, τις ωραίες τέχνες («μητέρα των Μουσών»). Επίσης, τούς δίδαξε τη χρήση των **ζώων** («έξεψα τα ζώα στο ζυγό») και την **ίππευση**, τη **ναυτική τέχνη**, («τα

λινόπτερα πλεούμενα των ναυτικών»), την **ιατρική** και τη **φαρμακευτική** («όσοι πέφτανε άρρωστοι δεν ...αμυντικά μέσα για όλες τις αρρώστιες»), καθώς και τη **μεταλλουργία** («Κι ό,τι πολύτιμο έχει η γη κρυμμένο απ' τους ανθρώπους μες στα σπλάχνα της, το μπρούντζο και το σίδηρο, το ασήμι, το χρυσάφι») [3 μονάδες]

- Στον πρωταγόρειο μύθο, όταν ο Προμηθέας αντιλήφθηκε το αδιέξοδο στο οποίο κατέληξε το έργο του Επιμηθέα, («έλαθεν αυτόν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα» - «ἀκόσμητον τὸ ἀνθρώπων γένος» - «γυμνὸν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον»), αποφασίζει να **μπει κρυφά** στο εργαστήριο της Αθηνάς και του Ηφαίστου και να **κλέψει** την ἔντεχνον σοφίαν και τη φωτιά που θα βοηθούσαν τον άνθρωπο στην επιβίωση και την εξέλιξή του. Ο άνθρωπος με αυτήν τη δωρεά (και κατ'επέκταση, με τη **δύναμη του μυαλού του, την πρακτική νοημοσύνη** του δηλαδή), θα κατακτήσει ανώτερες μορφές ζωής, τη **θρησκευτική πίστη**, τη **γλωσσική επικοινωνία**, την **κατασκευαστική ικανότητα**, την **τεχνολογία**, αναπτύσσοντας **υλικοτεχνικό πολιτισμό** (εξασφαλίζοντας **τροφή, στέγη, ενδυμασία**): έτσι θα υπερέχει έναντι των άλλων, άλογων ζώων. [3 μονάδες]
- Όπως προκύπτει από το περιεχόμενο των δυο κειμένων ο Προμηθέας ενήργησε κατά τον τρόπο που απαιτούνταν για να σωθεί το ανθρώπινο είδος. Απομακρύνοντας τις μυθικές αναφορές, καταλήγουμε ότι ο φιλεύσπλαχνος Τιτάνας αποτελεί το **σύμβολο της ενεργοποίησης του ενστίκτου του ανθρώπου για επιβίωση και του πρακτικού του νου**¹. Ειδικά στον Πρωταγόρα, η μετάβαση του ανθρώπου από την κατάσταση των βιολογικών εξαρτήσεων στην αναζήτηση της αυτονομίας του, οφείλεται στην φιλάνθρωπη κλοπή από το εργαστήριο των δύο θεών των δύο «δώρων» του για τον άνθρωπο. [1 μονάδα]

Εάν θα έπρεπε να εντοπίσουμε κάποιες διαφορές ανάμεσα στα δυο κείμενα, αυτές θα ήταν σίγουρα:

- η ψυχική διάθεση ή και η κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο πρωταγωνιστής του μύθου, Προμηθέας: Στον **πρωταγόρειο μύθο** δείχνει **δυναμισμό** και **αποφασιστικότητα** καθώς εισέρχεται κρυφά στην κατοικία δυο θεών για να προχωρήσει στην κλοπή των «ιδιοτήτων», ενώ δίνεται έμφαση στην προνοητικότητα και την ευρηματικότητά του. Αντίθετα στον **Προμηθέα** του Αισχύλου **βρίσκεται σε δυσχερή θέση**, υπόλογος και απολογούμενος για την πράξη του. Παρόλο που δεν παραπονιέται ευθέως για την κατάσταση στην οποία έχει βρεθεί («Θα τα ιστορήσω όχι γιατί από θνητούς έχω παράπονο, μα για να δείτε την αγάπη που έδειξα»), συνειδητοποιεί ότι μολονότι ενεργέτησε ένα ολόκληρο είδος, αυτός δεν πρόκειται να ενεργηθεί από κανέναν και ελεεινολογεί **για την αδυναμία του να βοηθήσει τον εαυτό του** («Τέτοιες σοφές τέχνες βρήκα ... για με δεν έχω τώρα τι να βρω για να γλιτώσω ο δόλιος απ' τα πάθη μου!») [1 μονάδα]
- Στον πρωταγόρειο μύθο ο **άνθρωπος φαίνεται να κατακτά ο ίδιος τις τέχνες** με χρήση των δώρων του Προμηθέα, ενώ στην τραγωδία του Αισχύλου ο **πρωταγωνιστής Τιτάνας** λαμβάνει πλήρως τα εύσημα για την προκοπή του ανθρώπου. Χαρακτηριστική είναι η **δήλωσή του ότι όλες οι ανθρώπινες επιτυχίες οφείλονται σ' αυτόν τον ίδιο, με την οποία ξεπερνά τα όρια της ύβρεως και φαίνεται αλαζόνας** («έκανα πλάσματα με μυαλό» - «όλες οι τέχνες οι ανθρώπινες είναι δωρεές του Προμηθέα»). [1 μονάδα]

B3. Σ Λ Α Σ Σ

B4. α. Λαθραίος, αλήθεια
Λιποτάκτης, λειψυδρία
Χρήσιμος, χρήμα

Μονάδες 6

β. μοίρας, ενόμισεν, βωμούς, ύποδέσεις

Μονάδες 4

¹ Ο Προμηθέας τελικά, ίσως συμβολίζει το αφετηριακό εκείνο σημείο της Ιστορίας στο οποίο ο πρωτόγονος άνθρωπος ξεπέρασε τους φόβους του απέναντι στις δυνάμεις της φύσης · είναι το πνεύμα της περιέργειας για το άγνωστο και κάθε τί το καινοτόμο · είναι το σύμβολο της στροφής του ανθρώπου προς την εργασία και το μόχθο · είναι η ίδια η νοοτροπία να μη συμβιβάζεται κανείς με την αθλιότητα της κατάστασής του, αλλά να προσπαθεί διαρκώς να την βελτιώσει.

Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Λυσίας, κατά Έπικράτους και τῶν συμπρεσβευτῶν (ἐπίλογος), 5 – 6

Μονάδες 20

Πρωτότυπο κείμενο	Νεοελληνική απόδοση
<p>[5] καίτοι τοῦτο ἅπαντες ἐπίστασθε, ὅτι οὐχ ὅταν τοὺς μὴ δυναμένους λέγειν κολάζητε, τότε ἔσται παράδειγμα τοῦ μὴ ὑμᾶς ἀδικεῖν, ἀλλ' ὅπoταν παρὰ τῶν δυναμένων δίκην λαμβάνητε, τότε πάντες παύσονται ἐπιχειροῦντες εἰς ὑμᾶς ἐξαμαρτάνειν.</p> <p>[6] νῦν δ' ἀσφαλῶς αὐτοῖς ἔχει τὰ ὑμέτερα κλέπτειν. ἐὰν μὲν γὰρ λάθωσιν, ἀδεῶς αὐτοῖς ἔξουσι χρῆσθαι· ἐὰν δὲ ὀφθῶσιν, ἢ μέρει τῶν ἀδικημάτων τὸν κίνδυνον ἐξεπρίαντο, ἢ εἰς ἀγῶνα καταστάντες τῇ αὐτῶν δυνάμει ἐσώθησαν. νῦν τοίνυν, ὦ ἄνδρες δικασταί, παράδειγμα ποιήσατε τοῖς ἄλλοις δικαίοις εἶναι, παρὰ τούτων δίκην λαβόντες.</p>	<p>[5] και όμως ὅλοι ανεξαιρέτως γνωρίζετε αὐτό, ὅτι δηλαδή ὄχι ὅταν τιμωρεῖτε (/σωφρονίζετε) αὐτοὺς που δεν μποροῦν να μιλοῦν, τότε θα εἶναι (αὐτό) παράδειγμα (/θα υπάρξει...) [για] να μην ἀδικοῦν εἰς, ἀλλὰ κάθε φορά που τιμωρεῖτε αὐτοὺς που μποροῦν (να μιλοῦν στα δικαστήρια), τότε ὅλοι θα σταματήσουν να επιχειροῦν να σας ἀδικοῦν (/να σφάλλουν εἰς βάρος σας).</p> <p>[6] Τώρα όμως εἶναι ἀσφαλές γι' αὐτοὺς (/εἶναι δυνατόν) να κλέβουν τα δικά σας. Γιατί ἐὰν δε γίνουν ἀντιληπτοί (/σας ξεφύγουν), θα μποροῦν αὐτοὶ να ἀπολαμβάνουν αὐτὰ χωρὶς φόβο.] ἐὰν ὁμως γίνονταν ἀντιληπτοί (πιάνονταν ἐπ'αυτοφώρῳ) εἴτε ἐξαγόραζαν τη δίκη (τον δικαστικό ἀγῶνα / ἀπέφευγαν τον κίνδυνο) με μέρος ἀπ' τα παράνομα κέρδη τους, εἴτε ἀφού ἐμπλέκονταν σε δικαστικό ἀγῶνα σώζονταν με τη δύναμή τους. Ἔτσι τώρα, κύριοι δικαστές, κάντε (αὐτοὺς) παράδειγμα για τους ἄλλους ὥστε να εἶναι δίκαιοι, ἀφού τοὺς τιμωρήσετε.</p>

Γ2. 5 σημεία (*) x 2 μονάδες = 10 μονάδες

Ο ρήτορας λίγο πριν την παρότρυνσή του προς τους δικαστές να τιμωρήσουν τους κατηγορούμενους για να παραδειγματίσουν τους υπολοίπους, τονίζει ὅτι τώρα βρίσκονται σε ἀσφάλεια αὐτοὶ που κλέβουν το δημόσιο, επικαλούμενος τη λογική των δικαστῶν και χρησιμοποιώντας σειρά ἀπὸ υποθετικούς συλλογισμούς. Ἀν ξεφύγουν της προσοχῆς των δικαστῶν οἱ κατηγορούμενοι, μποροῦν να ἀπολαμβάνουν με ἀνεση ἐκεῖνα που ἐκλεψαν. Ὄταν πάλι ἀποκαλυφθοῦν, εἴτε ἐξαγοράζουν τον κίνδυνο εἴτε, ἀν ἐμπλακοῦν σε δίκη, σώζονται με την οικονομική τους ἰσχὺ. Αξίζει να ἀναφερθεῖ ἡ χρῆση διπλοῦ «γνωμικοῦ» ἀόριστου (ἐξεπρίαντο - ἐσώθησαν), που ἰσοδυναμεῖ με ἐνεστώτα, ἀφού ἡ φράση ἔχει θέση «γνωμικοῦ», με διαχρονική ἰσχὺ και σημασία.

Ο Λυσίας προβαίνει σε ἐπίκληση του ἠθους του δέκτη ἐπισημαίνοντάς τους ὅτι:

- **έχουν χρέος να τους τιμωρήσουν τους κατηγορούμενους σκληρά, για να παραδειγματίσουν τους ἄλλους ὥστε να εἶναι δίκαιοι.** («νῦν τοίνυν, ὦ ἄνδρες δικασταί, παράδειγμα ποιήσατε τοῖς ἄλλοις δικαίοις εἶναι, παρὰ τούτων δίκην λαβόντες».)

Στην 7η παράγραφο ἀσκώντας συναισθηματική φόρτιση στους δικαστές,

- **επικαλεῖται το αἶσθημα ευθύνης των δικαστῶν, καθώς ἀναφέρει ὅτι ἔχουν ἔρθει ὅλοι ὅσοι ἀσχολοῦνται με τα πολιτικά πράγματα** («οἱ τὰ τῆς πόλεως πράττοντες»), **ὄχι για να ακούσουν τους κατηγοροῦσες, ἀλλὰ για να μάθουν την ἀπόφαση που θα ἐκδώσουν οἱ δικαστές για ὅσους ἀδικοῦν** («ὑμᾶς εἰσόμενοι ἦντινα γνώμην περὶ τῶν ἀδικούντων ἔξετε»).

Με ἐπίκληση στη λογική και με ἀλλεπάλληλους υποθετικούς συλλογισμούς,

- **ο ρήτορας οδηγείται στο συμπέρασμα ὅτι, ἀν οἱ δικαστές ἀθωώσουν τους κατηγορούμενους, ὅλοι θα πιστέψουν πως δεν θα ὑπάρχει καμία ἐπίπτωση σε αὐτοὺς, ἀκόμη κι ἀν ζημιώνουν το δημόσιο,** («ὥστ' εἰ μὲν ἀποψηφιῆσθε τούτων, οὐδὲν δεινὸν δόξει αὐτοῖς εἶναι ὑμᾶς ἐξαπατήσαντας ἐκ τῶν ὑμετέρων ὠφελείσθαι»)
- **ἀν ὁμως τοὺς καταδικάσουν σε θάνατο, με την ἴδια ψήφο / με τον τρόπο αὐτόν, και θα συντείσουν τους ἄλλους περισσότερο και τους παραβάτες θα τους ἔχουν τιμωρήσει.** («ἐὰν δὲ καταψηφισάμενοι θανάτου τιμήσητε, τῇ αὐτῇ ψήφῳ τοὺς τε ἄλλους κοσμιωτέρους ποιήσετε ἢ νῦν εἰσι, και παρὰ τούτων δίκην εἰληφότες ἔσεσθε».)

Στην 8η παράγραφο, με επίκληση στη λογική των δικαστών, χρησιμοποιώντας ένα υποθετικό επιχείρημα και παραχωρητική πρόταση,

- ο ρήτορας εκφράζει την πεποίθησή του ότι **κι αν ακόμη, τούς επέβαλλαν τη θανατική ποινή χωρίς να τους φέρουν στο δικαστήριο, και χωρίς να ακούσουν την απολογία τους, ακόμη και τότε οι παραβάτες δε θα καταδικάζονταν χωρίς δίκη, αλλά θα τούς επιβαλλόταν η αρμόζουσα ποινή** («ήγούμαι δ', ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδ' εἰ μὴ προθέντες αὐτοῖς κρίσιν, ἢ ἀπολογουμένων μὴ ἐθελήσαντες ἀκοῦσαι, καταψηφισάμενοι τῶν ἐσχάτων τιμῆσαιτε, οὐκ ἂν ἀκρίτους αὐτοὺς ἀπολωλέναι, ἀλλὰ τὴν προσήκουσαν δίκην δεδωκέναι».)

Με βάση αυτά τα δεδομένα, ο ρήτορας δηλώνει ότι δεν ανησυχεί για την απόφαση των δικαστών.

Γ3. 1 μονάδα για την κάθε σωστή λέξη = 8 μονάδες

- κρῖναι
- κεκρίσθαι
- δικαιότεροις
- διαβαλῶ
- διαβέβληκα
- ἡ μονάς
- τὴν ἀξιωτάτην
- εὖ

Γ3.β. 1 μονάδα για τις (υπογραμμισμένες) πληροφορίες που περιλαμβάνονται σε κάθε σημείο (•) = 2 μονάδες

- Κτητική αντωνυμία (β' προσώπου) → (α' πρόσωπο:) ἡμετέρων
- Αυτοπαθητική αντωνυμία (γ' προσώπου) → (α' πρόσωπο:) ἡμῶν αὐτῶν

Γ4.α. 4 σημεία (•) x 1 μονάδα = 4 μονάδες.

ὅταν τούς μὴ δυναμένους λέγειν κολάζητε:

- Δευτερεύουσα επιρρηματική Χρονικοῦποθετική πρόταση,
- που εισάγεται με το **ὅταν** (χρονικός σύνδεσμος ὅτε + οριστολογικό ἄν), γιατί δηλώνει το σύγχρονο ή ταυτόχρονο (πράξη σύγχρονη σε σχέση με το περιεχόμενο της πρότασης εξάρτησης)

᾽Ὅστ' οὐδὲν δεινὸν δόξει αὐτοῖς εἶναι ὑμᾶς ἐξαπατήσαντας ἐκ τῶν ὑμετέρων ὠφελεῖσθαι:

- Κύρια πρόταση κρίσεως (που εισάγεται με το ὥστε, ελλείψει άλλης κύριας στην περίοδο).

οὐδ' εἰ μὴ προθέντες αὐτοῖς κρίσιν (...) καταψηφισάμενοι τῶν ἐσχάτων τιμῆσαιτε:

- Δευτερεύουσα επιρρηματική Παραχωρητική (ή Εναντιωματική) πρόταση.

Γ4.β. 4 σημεία (•) x 1 μονάδα = 4 μονάδες

- Υπόθεση: Ἐὰν μὲν γὰρ λάθωσιν, (ἐάν + υποτακτική),
- Απόδοση: ἀδεῶς αὐτοῖς ἔξουσι χρῆσθαι. (οριστική μέλλοντα)
- Εἶδος: το Προσδοκώμενο.
- Τροπή σε αόριστη επανάληψη στο παρόν και το μέλλον: Ἐὰν ... λάθωσιν, ἀδεῶς αὐτοῖς ἔχουσι χρῆσθαι.
 - ἐάν + υποτακτική στην υπόθεση, συνδυαζομένη με οριστική Ενεστώτα στην απόδοση.

Γ4.γ. 4 σημεία (•) x 0,5 μονάδα = 2 μονάδες

Υπόθεση	Απόδοση	Εἶδος
εἰ + οριστική οποιοδήποτε χρόνου	οποιαδήποτε ἔγκλιση	Το Πραγματικό
• εἰ + ευκτική	• Οριστική Ιστορικού χρόνου (+ἄν)	Αόριστη επανάληψη στο παρελθόν
• εἰ + ευκτική	• δυνητική ευκτική ἢ, εναλλακτικά, οριστική αρκτικού χρόνου	Απλή σκέψη του λέγοντος